

Қазақ спорт және туризм академиясы, Алматы қ., Қазақстан Республикасы

МҮМКІНДІГІ ШЕКТЕУЛІ АДАМДАР ҮШІН БЕЛСЕНДІ ТУРИЗМДІ ДАМУДАҒЫ ПРОБЛЕМАЛАРЫ МЕН ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

Әлікен Дәурен Ғалымұлы

Мүмкіндігі шектеулі адамдар үшін белсенді туризмді дамытудың проблемалары мен перспективалары

Аңдатпа. Бұл мақалада қазіргі таңда туризм саласының бір бөлігі ретінде қарастырылып жүрген, әлеуметтік топ мүшесі, мүмкіндігі шектеулі жандар үшін белсенді туризмді дамытудағы мәселелер мен мүмкіндіктерді зерттеуге бағытталған. Зерттеуде қарастырылып отырған мақсатты топтар туралы жалпы статистика, туризм индустриясындағы негізгі көрсеткіштер бойынша мәліметтерді жинау және талдау әдістері қолданылды. Талдау барысында дамыған мемлекеттер мен әлемдік кәсіпорындардың мүмкіндігі шектеулі жандарға арналған бағдарламалары мен жүргізілген іс-шаралардың бірнеше қатары көрсетілген. Алдыңғы қатарлы елдермен орта Азия мемлекеттерінде кездесетін ерекшеліктер мен айырмашылықтарды салыстырмалы үлгіде қарастырылуы мақаланың артықшылығы деп тануға болады. Зерттеу нәтижелері туризмнің осы саласының маңыздылығын көрсетеді, кездесетін кедергілерді болжау және олардың шешу жолдарын, және де дамытуға итермелейтін шешім қабылдауға әсерін береді.

Түйін сөздер. Мүмкіндігі шектеулі жандар, белсенді туризм, кедергісіз туризм, әлеуметтік туризм, қызмет көрсету.

Aliken Dauren Galymuly

Problems and prospects for the development of active tourism for people with disabilities

Annotation. The purpose of this article is to explore the problems and opportunities for developing active tourism for people with disabilities, who are currently considered as part of the tourism industry. The study used general statistics for the target groups under consideration, methods of collecting and analyzing data on key indicators in the tourism industry. In the course of the analysis, several series of programs and activities for people with disabilities of developed countries and global enterprises are shown. It can be recognized as an advantage of the article that the differences between leading countries and the Central Asian states are considered in a comparative model. The results of the study show the importance of this area of tourism, predicting emerging obstacles and ways to solve them, and also influence decision-making that promotes development.

Key words. People with disabilities, active tourism, barrier-free tourism, social tourism, service.

Аликен Дәурен Ғалымұлы

Проблемы и перспективы развития активного туризма для людей с ограниченными возможностями

Аннотация. Целью данной статьи является исследование проблем и возможностей развития активного туризма для людей с ограниченными возможностями, которые в настоящее время рассматриваются как часть туристской отрасли. В исследовании использованы общая статистика по рассматриваемым целевым группам, методы сбора и анализа данных по основным показателям в туристской отрасли. В ходе анализа показано несколько серий программ и мероприятий для людей с ограниченными возможностями развитых стран и мировых предприятий. Достоинством статьи можно признать то, что различия между ведущими странами и государствами Центральной Азии рассматриваются в сравнительной модели. Результаты исследования показывают важность этой сферы туризма, прогнозируя возникающие препятствия и пути их преодоления, а также влияют на принятие решений, способствующих развитию.

Ключевые слова. Люди с ограниченными возможностями, активный туризм, безбарьерный туризм, социальный туризм, сервис.

Негізгі ережелер. Қазіргі қоғамда мүгедектерді қамту және теңдік мәселелері өзекті бола түсуде. Бұл мәселелердің ерекше маңызы бар саланың бірі – туризм. Мүмкіндігі шектеулі адамдар үшін белсенді туризм тек демалыс түрі ғана емес, сонымен бірге осы топтың әлеуметтік-мәдени интеграциясы мен өмір сүру сапасын жақсартудың маңызды бағыты болып табылады. Мүмкіндігі шектеулі адамдар саяхаттау кезінде кездесетін қиындықтарға инфрақұрылымның нашарлығы, мамандандырылған қызметтердің жоқтығы және халықты хабардар етпеу жатады. Дегенмен, белсенді туризмді дамытуға ықпал ететін және барлығына қолжетімділікті қамтамасыз ететін инновациялық тәсілдерді құрудың әлеуеті осы мәселелерді шешуде жатыр. Бұл мақала мүмкіндігі шектеулі адамдар үшін белсенді туризмді дамытудың мәселелері мен мүмкіндіктерін зерттеуге бағытталған. Біз мүмкіндігі шектеулі туристер кездесетін қиындықтарды зерттеп, туристік тәжірибені инклюзивті және қолжетімді ету үшін әлеуетті шешімдер мен инновациялық тәсілдерді анықтаймыз. Алдағы уақытта біз мұндай оқиғалардың келешегі мен қоғамдық қабылдауға және жалпы туристік индустрияның дамуына ықпалын талқылайтын боламыз.

Кіріспе. Еуропалық Одақ елдерінде әлеуметтік туризм жоғары сапалы туристік қызметтерді алуға мүмкіндік бермейтін табысы төмен тұтынушылармен байланысты. Азаматтардың бұл санаты әлеуметтік төлемдерді қажет етеді. Оған ең алдымен көп балалы отбасылар, жетім балалар, балалар үйлері мен мектеп-интернаттарының тәрбиеленушілері, студенттер мен жұмысшы жастар, зейнеткерлер, мүгедектер мен аз қамтылған азаматтар кіреді.

Осылайша, әлеуметтік туризмнің ортақ мәселесі, ең күрделі және шешілмейтіні, оны қаржыландыру көздерін табу, ал егер бар болса, белгілі бір критерийлерге сәйкес халықтың аз қамтылған категориясы арасында қаржылық ресурстарды саналы түрде бөлу, ондағы жеңілдіктер жүйесінде артықшылық құқыққа ие екенін көрсету қажет. Тиісті құқықтық нормалар, заңнамалық база, қаржылық және кадрлық құжаттар болмаған жағдайда әлеуметтік туризм адал емес адамдардың жем-шөбіне айналуы мүмкін деп болжауға болады.

Әлеуметтік туриздегі ерекше топты мүгедектер – физикалық мүмкіндіктері шектеулі адамдар алады. Мүгедектік – бұл ешбір қоғам айналып өтпейтін әлеуметтік құбылыс және әрбір мемлекет өзінің даму деңгейіне, басымдықтары мен мүмкіндіктеріне сәйкес мүгедектерге қатысты әлеуметтік-экономикалық саясатты қалыптастырады. Мүмкіндігі шектеулі адамдарға арналған туризм, әдетте, барлығына арналған туризм, туризм нарығының ең серпінді

дамып келе жатқан сегменттерінің бірі болып табылады. Мамандардың айтуынша, мүмкіндігі шектеулі жандар басқаларға қарағанда жиі сапарға шығады. Олардың дұрыс демалу және саяхаттау мәселелері әртүрлі кедергілерге ие болып табылады.

Зерттеу жұмысының өзектілігі туриздегі, әсіресе Қазақстандағы осы саланың нашар зерттелгенінің әсерінен анықталады.

Зерттеу мақсаты: әлеуметтік туризмді және оның Қазақстандағы мүгедектер үшін шекарасыз туризмінің маңызын қарастыру.

Зерттеу міндеттері:

– әлеуметтік туриздегі негізгі ұғымдарды анықтау;

– мүмкіндігі шектеулі адамдар үшін туризмді дамытудың алғы шарттарын талдау.

Зерттеу объектісі – мүмкіндігі шектеулі адамдарға арналған туризм.

Зерттеу пәні болып мүмкіндігі шектеулі адамдар үшін туризмді дамыту, туризмде осындай бағытты ұйымдастыру, оның ерекшеліктерін зерттеу, Қазақстанда да, Еуропа елдерінде де мүмкіндігі шектеулі адамдар туризмінің жағдайы мен дамуы және т.б. Бұл салада жүйеленген материалдар мен әдеби дереккөздер іс жүзінде жоқ.

Зерттеу әдістері. Жұмыста жүйелі әдеби, салыстырмалы, тарихи, статистикалық талдау сияқты жалпы ғылыми әдістер қолданылды.

Әлеуметтік туризмді дамыту мәселелері әр түрлі мемлекеттердің үкіметтері алдында бұрыннан келе жатқан мәселе екені белгілі. Әрбір мемлекет мүгедектерге қатысты белгілі бір саясатын жүргізеді және өз заңдарын шығарады. Әр мемлекеттің әлеуметтік туризмде қолданылатын өзіндік анықтамалары бар. Олардың кейбіреулерін қарастырайық.

2000 жылы 12 маусымда Қазақстан Республикасы, Беларусь Республикасы, Қырғыз Республикасы, Ресей Федерациясы және Тәжікстан Республикасы Парламентаралық комитетінің қаулысы, «Әлеуметтік туризм туралы» үлгі заңы шықты [1]. Бұл заң мынадай негізгі ұғымдарды береді:

Әлеуметтік туризм – азаматтарға әлеуметтік турдың бағасы бойынша сатылатын және бюджеттен тыс қаржыландыру көздерінен және мемлекет әлеуметтік қажеттіліктерге бөлетін қаражат есебінен субсидияланатын демалыс, рекреация, табиғи және мәдени-тарихи мұрамен танысу мақсатындағы саяхат.

Басқаша айтқанда, әлеуметтік туризм – бұл туризмнің кез келген түрі (оқу, курорттық, экологиялық, ауылдық және т.б.), оның шығындары туристке әлеуметтік қажеттіліктерге арналған қаржылық көздерден толық немесе ішінара төленеді.

Әлеуметтік туризм дегеніміз – сатып алушылар, мектеп оқушыларының, жұмыс істейтін және оқитын жастардың саяхаттары мен демалысы үшін жағдай жасау мақсатында әлеуметтік қажеттіліктерге мемлекет бөлетін қаражаттан немесе басқа қамту көздерінен субсидиялар алатын туризм нарығының секторы - табысы бар отбасылар, зейнеткерлер, ардагерлер мен мүгедектер, сол мемлекеттік және басқа ұйымдар әлеуметтік қолдау көрсететін адамдар.

Әлеуметтік туризмнің ортақ мәселесі, ең күрделі және шешілмейтіні- оны қаржыландыру көздерін табу болып табылады, ал егер бар болса, сол немесе басқа сәйкес адамдар аз қамтылған санаттары арасында қаржылық ресурстарды саналы түрде бөлу жүйесінде критерийлері бойынша артықшылықтарға ие. Тиісті құқықтық нормалар, заңнамалық база, қаржылық және кадрлық құжаттар болмаған жағдайда әлеуметтік туризм адал емес адамдардың жем-шөбіне айналуы мүмкін деп болжауға болады.

Жалпы алғанда, әлеуметтік туризм экономикалық категория ретінде қарастырылады және әртүрлі мемлекеттердің көптеген заңдарында туризмнің бұл түрі басымдық ретінде қарастырылады.

Әлеуметтік туризмнің негізгі мақсаты – зейнеткерлердің, мүгедектердің, соғыс және еңбек ардагерлерінің, мектеп оқушыларының, жастардың және мемлекеттен, мемлекеттік және мемлекеттік емес қорлардан әлеуметтік қолдау көрсетілетін басқа да азаматтардың саяхаттауына жағдай жасау, ұйымдастыру.

Бірқатар өркениетті елдердің мысалында әлеуметтік туризм туристік фирмалардың, кәсіподақтары мен әлеуметтік туризм ассоциациялары ұйымдастыратын «ассоциативті туризм» түрінде дамып келе жатқанын көреміз. Әлеуметтік туризмнің негізгі міндеті- табысы төмен адамдар үшін арзан саяхаттарды ұйымдастыру болып табылады. Муниципалды органдар әлеуметтік туризмді дамытуда маңызды рөл атқарды, бұл үшін экономикалық жағдайларды ғана емес (әлеуметтік бағдарланған туристік бизнесті жер жеңілдіктерімен, салық жеңілдіктерімен және басқа да преференциялармен қамтамасыз ету), сонымен қатар инфрақұрылымдық, ең алдымен физикалық мүмкіндіктері шектеулі адамдарға бағытталған мүмкіндіктер. Сондықтан Еуропа елдерінде бұл санаттағы азаматтар үшін туризм әдеттегі құбылыс болып табылады. Көптеген туристік агенттіктер осы салада әртүрлі мамандандырылған туристік бағдарламалар мен мүгедектерге арналған экскурсиялармен өз қызметтерін ұсынады. Әлеуметтік туризмнің экономикалық тиімді дамуына жекелеген инфрақұрылымдық элементтердің болуы емес,

адамдардың жақсы демалуына, демек, физикалық және рухани күштердің тиімді қалпына келуіне қол жеткізуді қамтамасыз ететін мақсат қою жүйесі ықпал етеді.

Мәселен, Германияда мәдени-танымдық туризмді дамыту үшін барлық демалыс орындары мүмкіндігі шектеулі адамдардың қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін жабдықталған, мұражайлар мен театрларда әдетте мүгедектер пайдалана алатын мүгедектер арбалары бар. Испанияда «қолжетімді» мәдени-танымдық туризмге көп көңіл бөлінеді. Әлеуметтік турларды ұсынатын британдық туристік агенттіктер Барселонаны тексеріп, оны әлемдегі ең жақсы туристік бағыттардың бірі деп таныды. Жақында Каталонияға тиісті сапарлар туралы барлық ақпаратты қамтитын «Қолжетімді туризм» арнайы сайты құрылды. Онда мүгедектер мен қарттарды қабылдауға қажетті жағдай жасалған 19 тур маршруты туралы толық ақпарат алуға болады.

Финляндияда мүгедектерге арналған су туризмін ұйымдастыру бойынша қызметтерді ұсынатын шағын фирмалардың тұтас шоғыры бар, оларды мүгедектер арбасындағы адамдар көтере алады.

Францияда әлеуметтік туризмнің кең тараған түрі - ауыл туризмі болып табылады. Осы бағытты дамытатын Әлеуметтік туризм қауымдастығы демалыс орындарын иеленіп, өз үлескерлеріне аз ғана ақыға ұсынады. Қымбат емес ашық ауада демалу жыл бойына сұранысқа ие, оның ішінде жастар да қызығуда.

Австрияда спорттық және ойын-сауық туризмі қарқынды дамыды. Тироль таулы курорты - Еуропадағы мүгедектер арбасына ең қолайлы аймақтардың бірі. Арнайы көлікті қажет ететін адамдар Тироль көшелерімен емін-еркін жүріп, көрікті жерлерді тамашалап қана қоймай, сонымен қатар белгілі тау биігіне шығуға және ең бастысы, демалыс орталықтарында өздеріне қолжетімді спорттың барлық түрлерімен айналысуға мүмкіндік алды. Жаңа технологияны сынап көргендер Тирольдің инфрақұрылымы шынымен де туристердің барлық санаттары үшін қол жетімді және қолайлы болды деп айтуда.

Дүниежүзілік тәжірибе қоғамдық әлеуметтік туризмнің жаппай сипаты оның арзандығын нақты ақшаның жалпы ағынымен және жылдам айналымымен жабатынын, бұл жұмыспен қамтуды арттырады, туризмге тікелей жер-жерлерде инвестиция тартады және сонымен бірге салық түсімдерімен қамтамасыз ететініне көз жеткізеді. Туризмнің арқасында дүние жүзіндегі мемлекеттер осы саланы заңнамамен бекітілген саясатпен қолдап, байып жатыр.

Қазіргі Қазақстанда әлеуметтік туризмді дамыту әзірге мемлекет ішіндегі туризмнің

жалпы қолжетімділігін бірінші орынға қоя отырып, мемлекеттік реттеу арқылы ғана мүмкін болып отыр. Бүгінде бюджет қаражаты есебінен жетім балалар, аз қамтылған отбасы балалары, мүгедектер мен ардагерлер үшін әлеуметтік турлар ұйымдастырылуда. Қолда бар мүмкіндіктерді ескере отырып, мәдени-тарихи және су туризмі бағыттары бойынша экскурсиялар мен 2 күндік турлар ұйымдастырылады [2].

Қазіргі таңда санаториялық-курорттық демалыс бағыты да жандана түсті. Кейбір кәсіпорындар (пансионаттар, санаториялық типтегі кәсіпорындар, туристік базалар, балалар сауықтыру лагерлері) жұмысшылар мен олардың отбасыларының ұйымдастырылған демалысын субсидиялау тәжірибесін қайта қолға алды. Емдік-сауықтыру мекемелері ретінде санаторийлер, демалыс үйлері және балалар сауықтыру лагерлері ұсынылған. Болашақта әлеуметтік бейімделген жағажай демалысы, ауылда демалу және экологиялық турларға қатысу үшін жағдай жасау қажет.

Әлеуметтік туризм тұжырымдамасы үш іргелі қағидатқа сүйенеді: тұрмысы төмен адамдарды туризм саласына кеңінен тарту арқылы қоғамның әрбір мүшесінің демалуын қамтамасыз ету, халықтың аз қамтылған тобының туризмін субсидиялау және мемлекеттік, муниципалдық, қоғамдық құрылымдардың белсенді қатысуы. және оның дамуындағы коммерциялық құрылымдар.

Әлеуметтік туризм – халықтың аз қамтылған топтары туризмі. Дүниежүзілік туризм бойынша Манила декларациясында атап көрсетілгендей, қоғам аз қамтылған азаматтардың демалу құқығын пайдалануының игілігіне ұмтылуы керек.

Әлеуметтік туризм жүйесі табысы төмен адамдардың көптеген санаттарын қамтиды. Бастапқыда ол құрылып, қол еңбегімен айналысатын біліктілігі жоқ жұмысшыларға бағытталды. Сондықтан осы уақытқа дейін әлеуметтік туризм көбінесе жұмысшылар туризмімен сәйкестендіріледі. Бірақ бірте-бірте әлеуметтік база кеңейді, қазір оның қызметтерін әртүрлі әлеуметтік топтар мен жас топтарына жататын адамдар пайдаланады. Сонымен, Францияда тек 1990 ж. 19% жұмысшылар, 24% қызметкерлер, 31% орта буын және 12% жоғары басшылық құрайтын бір әлеуметтік туризм қауымдастығына 100 мың отбасы мүше болды. Олардың барлығына демалыстарын ұйымдастыруда қаржылық қолдау қажет [3].

Қаржылай көмек әртүрлі нысандарда, негізінен әлеуметтік туризм саласында демалысқа кепілдік беретін демалыс чектері түрінде көрсетіледі. Францияда кедейлерді әлеуметтік қорғаудың мұндай жүйесі бірнеше жыл бұрын енгізіліп, табысты дамып

келеді. Жұмысшылар ақшаны жұмыс орнындағы кассаға аударады. Инвестицияланған сома бойынша компания ай сайын 25% мөлшерінде бонустар есептейді және белгіленген мерзім өткеннен кейін (төрт айдан он екі айға дейін) мерекелік чектер шығарады. Чек иесі оны Мерекелік чектер жөніндегі ұлттық агенттікке (NAOC) кіретін туристік кәсіпорындардың қызметтеріне ақы төлеу үшін таңдап, пайдалана алады. Бүгінде олардың 60 мыңы бар. Бұл қонақүйлер, жеке үйлер, кемпингтер, ауылдық үйлер, туристік бірлестіктер, көлік компаниялары, мұражайлар, театрлар. 1992 жыл бойы олар аз қамтылған отбасылардан шыққан 4 миллион адамның демалысын қамтамасыз етті. Жыл ішінде NACH айналымы 30%-ға өсіп, 1,011 млрд франкті құрады.

1930 жылдардағы ақылы еңбек демалысы құқығының заңнамалық бекітілуімен жұмысшылардың демалу мәселесі түпкілікті шешілгендей болды. Бірақ шын мәнінде туристік қызметтер халықтың үлкен бөлігі үшін қолжетімсіз болып қала берді. Тұтынушылар шеңбері әсіресе жұмыссыздар санының өсуімен және нақты табыстардың төмендеуімен қатар жүретін экономикалық құлдырау кезеңдерінде тарылды. Демалыс саласында кепілдендірілген минимум ретінде әлеуметтік туризмге шұғыл қажеттілік туындады, оның идеясы ұлттық және халықаралық деңгейде мақұлданды.

Батыстағы кедей азаматтар демалыста тексерумен қатар басқа да жеңілдіктерге ие. Осылайша, Swissotel компаниясының Бостон, Атланта, Нью-Йорк және Чикагода орналасқан американдық қонақ үйлері қарт адамдарға жеңілдіктер ұсынды.

Жеңілдік мөлшері клиенттің жасына тікелей байланысты. 65 жастағы қонақтар үшін бөлме 65%, 75 жастағы қонақтар үшін 75% арзан болады. Жүз жастан асқан кісілерге тегін қызмет көрсетіледі. Ең аз болу үш күнді құрайды, бұл қонақүй басшылығына клиенттің жасын растау үшін қажет.

Әлеуметтік туризм жүйесі тұтынушыға ғана емес, туристік кәсіпорындарға да тиімді. Демалыс чектерін енгізу арқылы олар сату нарығын кеңейтеді және көрсетілген қызметтер үшін төлемнің қосымша кепілдіктерін алады, оларға мемлекеттің тиісті қаржылық, жеңілдікті салық және несие саясаттары қолданылады.

Әлеуметтік туризмді дамытуда зейнетақы қорларының, кәсіподақтардың, зауыттық комитеттердің, жергілікті қоғамдастықтың, орталықтандырылған көздердің арнайы қорларынан субсидиялар ерекше рөл атқарады. Кедейлердің демалысының субсидияланатын сипаты бұрынғы КСРО-да көп жылдар бойы болған және әлеуметтік туризмнің классикалық үлгісі бола алатын кәсіподақ

туризмін ұйымдастырудың отандық тәжірибесімен расталады. Туристік кәсіпорындар кәсіподақтық туризмді басқарудың жоғары органдарында орталықтандырылған пайда есебінен еңбекақыға, энергиямен жабдықтауға және азық-түлік қорын толықтыруға арналған шығындарды жабуға жәрдемақы алады [4].

Кәсіподақтардың, әртүрлі қоғамдық бірлестіктердің, муниципалды және мемлекеттік құрылымдардың халықтың аз қамтылған топтарының демалысына бөлсенді қатысуы әлеуметтік туризмді қоғамдық өмірде ауқымы бойынша коммерциялық туризммен салыстыруға болатын елеулі құбылысқа айналдыруға мүмкіндік берді [5].

Әлеуметтік туризм жүйесі – әлеуметтік-мәдени объектілер мен қатысушылардың, сондай-ақ халықтың табысы аз топтарына туристік демалыс мүмкіндіктерін пайдалануға мүмкіндік беретін игіліктерді қоса алғанда, принциптердің, мақсаттардың, құралдардың жиынтығы. Туристік демалыстың қолжетімділігін қамтамасыз ету үшін заңнамалық базаны құруға, нормативтік-құқықтық актілерді қабылдауға, әлеуметтік инфрақұрылымды дамытуға, ақпараттық жұмысты ұйымдастыру үшін білікті кадрларды даярлауға және халықтың әртүрлі топтарына спортпен шұғылдануға көмектесуге бағытталған мемлекеттік әлеуметтік туризм саясатын әзірлеу қажет етеді.

Әлеуметтік туризм жүйесі халықтың жекелеген санаттарын жеңілдетілген ваучерлермен ғана емес, сонымен қатар қонақүйде тұруға, тамақтандыруға айтарлықтай жеңілдіктер беруді, көліктің әртүрлі түрлеріне билеттерді сатып алуға жеңілдіктер беруді көздейді. Сонымен, бүкіл әлемде 25 жасқа дейінгі жастарға тұруға, тамақтануға және жол жүруге айтарлықтай жеңілдіктер алуға мүмкіндік беретін жастар жатақханаларының (студенттер жатақханасы сияқты арзан қонақ үйлер) жақсы жолға қойылған жүйесі бар [6].

Бүгінгі таңда БҰҰ-ның бағалауы бойынша әлемде 650 миллионға жуық адам немесе әлем халқының 10%-ға жуығы әртүрлі физикалық, психикалық және сенсорлық бұзылулардан зардап шегеді. Сарапшылардың есептеуінше 2,5 миллион мүгедек тұрақты сапарға шығады. Олар отбасыларымен және қамқоршыларымен жиі саяхаттағандықтан, қолжетімді қызметтері бар нысандарға келетін туристер саны күрт өседі [7]. Мүмкіндігі шектеулі адамдар ең үлкен азшылық тобын құрайды. Физикалық шектеулер олардың мемлекеттік мекемелерге баруына және көлікті пайдалануына жиі кедергі жасайды. Қоғамның көзқарасы мүгедектерді мәдени өмірден және қалыпты адами қарым-қатынастан тыс қалдырады.

Бұл туралы салыстырмалы зерттеулер аз, ал елдерде ауыр аурулардан зардап шегетін өз азаматтарының санын есептеу әдісі әртүрлі.

1,3 миллиард адам немесе әлемдегі әрбір алтыншы адам денсаулық сақтау мүмкіндігінің айтарлықтай шектеулерінен зардап шегеді деп есептеледі.

Мүгедектігі бар кейбір адамдар денсаулығына байланысты шектеулері жоқ адамдардан бұрын қайтыс болады және бұл өмір сүру ұзақтығы 20 жылға дейін болуы мүмкін.

Мүгедектігі бар адамдарда депрессия, астма, қант диабеті, инсульт, семіздік және стоматологиялық аурулар сияқты патологиялардың даму қаупі екі есе жоғары.

Мүгедектігі бар адамдар денсаулық әділетсіздігінің көптеген көріністеріне тап болады.

Мүгедектігі бар адамдар мүгедектігі жоқ адамдармен салыстырғанда көлікте жүрудің қолжетімсіздігі мен қымбаттығына 15 есе жиі ұшырайды.

Мүгедектігі бар адамдар кездесетін тең емес жағдайлар, соның ішінде стигматизация, кемсітушілік, кедейлік, білім алу және жұмысқа орналасу төмендігі, сондай-ақ денсаулық сақтау жүйесінің өзі тудыратын шектеулер мүгедек адамдардың денсаулығын сақтау мүмкіндіктерінің теңсіздігіне әкеледі [8]. Біріккен Ұлттар Ұйымының Даму бағдарламасының (БҰҰДБ) мәліметтері бойынша, дамушы елдер мүгедектердің 80% құрайды. Дүниежүзілік банктің бағалауы бойынша, әлемдегі ең кедей адамдардың 20%-ы мүгедектер және олар өз қауымдастықтарындағы ең қолайсыз адамдар ретінде қарастырылады. Халықаралық еңбек ұйымының (ILO) мәліметтері бойынша дүние жүзіндегі еңбекке жарамды халықтың жалпы санының 386 миллионы мүгедек [9].

Қорытынды. Мүмкіндігі шектеулі адамдарға арналған туризм – бұл жақында ғана дами бастаған туризмнің жаңа түрі. Көптеген елдер мүмкіндігі шектеулі адамдарға арналған туризмге енді ғана көңіл бөле бастады. Соңғы бірнеше жылда мүмкіндігі шектеулі адамдарға арналған туризм жалпы туризмді дамытудың бір бөлігі ретінде біртіндеп қалыптасып, қажеттілікке айналды.

Мүмкіндігі шектеулі адамдар қазір әлеуетті өсіп келе жатқан туризм нарығы ретінде қарастырылады. Мүгедектер арасында әлеуетті туристердің көбеюіне қарамастан, көптеген елдерде инфрақұрылымның болуы әлі де негізгі проблема болып табылады. Мұндай туризмді дамытудың алғы шарты – саяхаттағысы келетін мүгедектердің саны жыл сайын артып келеді, мысалы, 1960 жылдан бері өткізіліп келе жатқан Паралимпиада ойындары. Бұл ойындарға қатысуға немесе оларға қатысуға ниет білдірушілердің саны жыл сайын артып келеді.

Зерттеу нәтижесінде, БҰҰ-ның бағалауы бойынша әлемде 650 миллионға жуық адам немесе әлем халқының 10%-ға жуығы әртүрлі физикалық, психикалық және сенсорлық бұзылулардан зардап шегетіні анықталды. Біріккен Ұлттар Ұйымының Даму бағдарламасының (БҰҰДБ) мәліметтері бойынша, дамушы елдер мүгедектердің 80% құрайды. Туризм мамандарының бағалауы бойынша, 2,5 миллион мүмкіндігі шектеулі адам тұрақты сапарға шығады. Бірақ бұл нарықты жаппай деп атау әлі қиын. Ең көп мүгедектер Австралияда, онда мүгедектердің орташа пайызы жалпы халықтың 20% құрайды.

Қорытындылай келе, еліміздегі әлеуметтік туризмдегі негізгі мәселелер, тек біздің мемлекетіміздегі мәселелер ғана емес екендігін түсінуге болады. Бұл мәселелерді шешуде әлемдегі осы саладағы алдыңғы қатарлы мемлекеттердің мысалында бетбұрыс жасауға болатынын атап айтқып келеді. Мәселелермен қатар, мүмкіндіктердің де бірге жүретінін түсінетін болсақ, әр мәселені шешу барысындағы мүмкіндіктердің әлеуеті, бұл саланы дамытудың алғышарттарын анықтап бермек. Бұл мәселелердің себеп-салдарымен күресуде, еліміздің бұл істе себептерімен емес салдарымен күресіп жатқаны ең үлкен мәселе болып қала бермек.

Әдебиеттер

- 1 Қазақстан Республикасы, Беларусь Республикасы, Қырғыз Республикасы, Ресей Федерациясы және Тәжікстан Республикасы Парламентарлық комитетінің 2000 жылғы 12 маусымдағы N 10 қаулысы - 16. Әлеуметтік туризм туралы үлгі заң. - Санкт-Петербург, 2000 ж.
- 2 Индолев Л.Н. Арбада және оның жанындағыларға. - Пермь: Сәлем, 1995 ж.
- 3 Думбаев А.Е., Попова Т.В. Мүгедек, қоғам және құқық. - Алматы: «Верена» ЖШС, 2006. - 180 б.
- 4 Квартальнов В.А., Федоренко В.К. Әлеуметтік туризм: тарих және қазіргі заман. - Киев, 1989 ж.
- 5 Дамир, Миллер Лёд тронулся! Туризм стал доступен для всех / Миллер Дамир. — Текст : электронный // Dislife : [сайт]. — URL: <https://dislife.ru/materials/2858> (дата обращения: 28.11.2023).
- 6 Ердәвлетов С.Р. Туризм географиясы: тарихы, теориясы, әдістері, практикасы. - Алматы, 2000 - 336 б.
- 7 Антониу, Гутерриш. Крайне важно восстановить сектор туризма / Гутерриш Антониу. — Текст : электронный // ООН : [сайт]. — URL: <https://www.un.org/ru/coronavirus/it-imperative-we-rebuild-tourism-sector> (дата обращения: 28.11.2023).
- 8 Инвалидность. — Текст : электронный // ВОЗ : [сайт]. — URL: <https://www.who.int/ru/news-room/fact-sheets/detail/disability-and-health> (дата обращения: 15.02.2024).
- 9 Judge, G. T. Workers with disability, including the question of the influence of UN and ILO conventions on national legal orders / G. T. Judge. — Текст : электронный // ILO : [сайт]. — URL: https://www.ilo.org/global/about-the-ilo/how-the-ilo-works/organigramme/governance/labour-law/judges/WCMS_423448/lang--en/index.htm (дата обращения: 28.11.2023).

References

- 1 Resolution of the Interparliamentary Committee of the Republic of Kazakhstan, the Republic of Belarus, the Kyrgyz Republic, the Russian Federation and the Republic of Tajikistan dated June 12, 2000, No. 10 - 16. Model law on social tourism. - St. Petersburg, 2000.
- 2 Indolev L.N. To those in the stroller and next to him. - Perm: Hello, 1995.
- 3 Dumbaev A. E., Popova T. V. Disabled person, society and law. - Almaty: Verena LLP, 2006. - 180 p.
- 4 Kvartalnov V. A., Fedorenko V. K. Social tourism: history and modernity. - Kyiv, 1989.
- 5 Дамир, Миллер Лёд тронулся! Туризм стал доступен для всех / Миллер Дамир. — Текст : электронный // Dislife : [сайт]. — URL: <https://dislife.ru/materials/2858> (дата обращения: 28.11.2023).
- 6 Erdavletov S. R. Geography of tourism: history, theory, methods, practice. - Almaty, 2000 - 336 p.
- 7 Антониу, Гутерриш Крайне важно восстановить сектор туризма / Гутерриш Антониу. — Текст : электронный // ООН : [сайт]. — URL: <https://www.un.org/ru/coronavirus/it-imperative-we-rebuild-tourism-sector> (дата обращения: 28.11.2023).
- 8 Disability. — Текст : электронный // World Health Organization : [сайт]. — URL: <https://www.who.int/ru/news-room/fact-sheets/detail/disability-and-health> (дата обращения: 15.02.2024).
- 9 Judge, G. T. Workers with disability, including the question of the influence of UN and ILO conventions on national legal orders / G. T. Judge. — Текст : электронный // ILO : [сайт]. — URL: https://www.ilo.org/global/about-the-ilo/how-the-ilo-works/organigramme/governance/labour-law/judges/WCMS_423448/lang--en/index.htm (дата обращения: 28.11.2023).

Хат-хабарларға арналған автор (бірінші автор)	Автор для корреспонденции (первый автор)	The Author for Correspondence (The First Author)
Әлікен Дәурен Ғалымұлы, докторант, Қазақ спорт және туризм академиясы, Алматы қ., Қазақстан e-mail: aliken.dauren@gmail.com ORCID iD: https://orcid.org/0009-0007-5175-8216	Әлікен Дәурен Ғалымұлы, докторант, Казахская академия спорта и туризма, г. Алматы, Казахстан e-mail: aliken.dauren@gmail.com ORCID iD: https://orcid.org/0009-0007-5175-8216	Alikén Dauren Galymuly, PhD student, Kazakh Academy of Sport and Tourism, Almaty, Kazakhstan e-mail: aliken.dauren@gmail.com ORCID iD: https://orcid.org/0009-0007-5175-8216

Дата поступления статьи: 22.02.2024